

Hollý, Politická propaganda v Československu v rokoch 1945 - 1968

BRATISLAVSKÁ MEDZINÁRODNÁ ŠKOLA LIBERÁLNYCH ŠTÚDIÍ

Politická propaganda v Československu v rokoch 1945 - 1968

BAKALÁRSKA PRÁCA

Bratislava 2010

Tomáš Hollý

BRATISLAVSKÁ MEDZINÁRODNÁ ŠKOLA LIBERÁLNYCH ŠTÚDIÍ

Politická propaganda v Československu v rokoch 1945 – 1968

Oficiálny rituál osláv SNP v rokoch 1945 – 1968

Bakalárska práca

Študijný program: Liberálne štúdiá

Študijný odbor: 3.1.6 Politológia

Vedúci bakalárskej práce: Marína Zavacká, PhD.

Stupeň kvalifikácie: Bc.

Dátum odovzdania práce: 30. 4. 2010

Dátum obhajoby: 15. 6. 2010

Čestné vyhlásenie o originalnosti práce

Vyhlasujem, že som túto bakalársku prácu napísal samostatne pod odborným vedením konzultanta práce s využitím iba uvedenej literatúry.

25.04. 2010 v Bratislave

podpis

Pod'akovanie

Ďakujem vedúcemu bakalárskej práce Mgr. Maríne Zavackej, PhD. za poskytnutie rád, usmerňovanie vo výbere literatúry a pripomienky.

25.04. 2010 v Bratislave

podpis

Politická propaganda v Československu v rokoch 1945 – 1968

Oficiálny rituál osláv SNP v rokoch 1945 – 1968

Meno: Tomáš Hollý

Bratislavská medzinárodná škola liberálnych štúdií

Vedúci bakalárskej práce: Mgr. Marína Zavacká, PhD.

Rozsah práce: 40 strán (11 159 slov)

Abstrakt

Práca je venovaná výskumu fungovania politickej propagandy v Československu 1945 –1968 a sústreďuje sa na oficiálne rituály osláv Slovenského národného povstania a ich dobové komentovanie v tlači. Týmto spôsobom, aplikáciou teoretických vedomostí o propagande na prípadovej štúdii, analyzujem prezentáciu myšlienok komunistickej propagandy v praxi.

Prvá časť práce je venovaná aj tým metódam propagandy, ktoré nie sú priamo predmetom môjho pozorovania, ale zároveň ich považujem za dôležité, aby sa čitateľ zoznámil s pozadím fungovania komunistickej propagandy. Opisuje metódy Československej spravodajskej služby, ktorá využívala na dosahovanie svojich cieľov, napríklad falzifikovanie listín a ich následné „odhalenie“ v tlači, vytváranie dezinformačných kampaní, až po podieľanie sa na únosoch významných politických činiteľov.

Druhá časť oboznamuje čitateľa s dobovou reflexiou oficiálnych osláv okrúhlych výročí Slovenského národného povstania v rokoch 1949, 1954, 1959, 1964. Hlavným cieľom práce je pozorovať hlavné myšlienky komunistickej propagandy v dobovej tlači, ako napríklad budovanie štátu, prípadne budovanie komunizmu, podporovanie vnútornej jednoty štátu, zvýrazňovanie dôležitosti komunistickej strany alebo vytváranie umelých detských hrdinov. Ako pramene sú využité časopisy a noviny venované rôznym vekovým a záujmovým skupinám. Pri práci som sa zameril na ústredný denník KSC Pravda, Učiteľské noviny, mládežnícky časopis Pionier a Pionierske noviny a hobbystický časopis Modelár.

V tretej, záverečnej časti, sa pokúšam formulovať svoje zistenia z jednotlivých tém rozpracovaných v prípadovej štúdii. Zámerom je tu pozorovanie procesov zmien v prezentácii Slovenského národného povstania, ktoré nastali v dobovej tlači.

Political propaganda in Czechoslovakia in the years 1945 – 1968
Official ceremony celebrating of the SNP in the years 1945 – 1968

Name: Tomáš Hollý

Bratislava International School of Liberal Arts

Adviser of bachelor thesis: Mgr. Marína Zavacká, PhD.

Scope of thesis: 40 pages (11 159 words)

Abstract

Thesis is dedicated to research the operation of political propaganda in Czechoslovakia 1945 -1968, it focus on the official ceremony celebrating of the Slovak National Uprising and contemporary comment in the press. This way, application of the theoretical knowledge of propaganda on a case study, I analyze the presentation of ideas of the communist propaganda in practice.

The first part is dedicated to the methods of propaganda which are not directly the subject of my observation, but I also consider it important that the reader is acquainted with the background operation of the Communist propaganda. Describes the methods of the Czechoslovak Intelligence Service, which used to attain its objectives, for example falsification of documents and their subsequent "discovery" in the press, creating disinformation campaign, to participation in the abduction of major political actors.

The second part introduces the reader to contemporary reflection of official celebrations anniversary of the Slovak National Uprising in 1949, 1954, 1959, 1964. The main objective of thesis is to observe the main ideas of communist propaganda in the contemporary press, such as state-building or building communism, promoting internal unity of the country, highlighting the importance of the Communist Party or the artificial creation of children's heroes. As sources are used magazines and newspapers devoted to various age and interest groups. At work, I focused on the central newspaper of Czechoslovak Communist Party - Pravda, Teacher Newspaper (Učitel'ské noviny), magazine for young, Pioneer and Pioneering Newspaper and Modeler magazine.

In the third and final part, I try to formulate my findings of each themes outlined in the case study. The intention here is watching of the processes of change in the presentation of the Slovak National Uprising, which occurred in the contemporary press.

Predhovor

Politická propaganda zohráva dôležitú úlohu ako v súčasnosti, tak aj v minulosti, pretože ovplyvňuje ľudí pri ich politickom rozhodovaní a formuje ich názory. Téma komunistickej propagandy v Československu v rozpätí rokov 1945 - 1968 ma zaujala preto, že po skončení druhej svetovej vojny mnohí ľudia vstupovali do tejto strany s veľkými nádejami. Mnohí ľudia videli v komunizme záchranu, ktorá nedopustí podobné udalosti, aké sa odohrali počas druhej svetovej vojny. Videli v ňom systém, ktorý znovu nepripustí holokaust, kde sa nebudú porušovať ľudské práva, ale bude zastávať mier a ochraňovať ľudí. V realite bolo však všetko úplne inak – sovietsky komunizmus bol jeden z najhorších totalitných režimov na svete, ktorý už roky ovládal jeden z najhorších diktátorov, Stalin. Za jeho vlády masy ľudí stratili svoje majetky, domovy ba aj životy, konali sa hromadné nútené deportácie, svojich oponentov alebo len podozrivých nechával fyzicky likvidovať. Po nastolení komunistickej vlády bolo tomu podobne aj v Československu, kde sa tiež konali politické procesy, ľudom bola obmedzovaná sloboda, a boli odsúdení nevinní ľudia, ktorí boli nútení priznať sa k činom, ktoré nikdy nespáchali.

Vypovedajúce svedectvá o Stalinových zločinoch prináša napríklad film „Stalinova kariéra“ od Leonarda Tiberiho, natočený v roku 2005. Zo začiatku mali mnohí tendenciu považovať ho za záchrancu Európy, pretože bol vnímaný ako ten, komu sa podarilo poraziť Hitlera a nacizmus, ospevovala ho takmer celá Európa, bol považovaný za otca národov. Nechali sa však oklamať propagandou, ktorá idealizovala Stalina v očiach verejnosti a zakrývala jeho zločiny.

Zločiny sa mu podarilo zakrývať pomocou propagandy, ktorá vplývala na ľudí zo všetkých strán, dokonca aj v zahraničí, kde bol ešte dlho po vojne Sovietsky zväz vyzdvihovalý napríklad mnohými ľavičiarimi, ako dokonalý štát s dokonalým zriadením. Už v medzivojnových časoch neúrody a rozvratu roľníckeho hospodárstva, keď ešte milióny ľudí na úrodnej Ukrajine trpeli hladom, býval program zahraničných návštev starostlivo pripravovaný tak, aby hostia nevideli nič, čo by mohlo túto povesť krajiny poškodiť. Teda zahraničným delegáciám bol namiesto skutočnosti predložený obraz radostne pracujúcich obyvateľov, prejavujúcich vďačnosť strane a vláde, ľudí šťastných z toho, že môžu žiť v socialistickom štáte. Súčasťou propagandistickej práce

bola cenzúra informácií, ako pre zahraničie, tak aj pre domáce obyvateľstvo. Podobne ako v Sovietskom zväze propaganda zohrávala dôležitú úlohu vo všetkých satelitných štátoch Sovietskeho zväzu, vrátane Československa.

Vzhľadom na rozsiahlosť mojej témy som sa rozhodol vymedziť si oblasť výskumu na komparatívnu analýzu oficiálneho rituálu osláv Slovenského národného povstania a jeho komentovania v dobovej tlači pri jeho okrúhlych výročiach v rokoch 1949, 1954, 1959, 1964. Pri výbere pramenného materiálu som sa snažil pokryť široké spektrum periodík, určených rôznym cieľovým skupinám. Hlavným zdrojom je denník ÚV KSS Pravda, no obraz dopĺňajú sondy z rôznych časopisov pre rôzne vekové, profesijné alebo záujmové skupiny, ako sú napríklad mládežnícky časopis Pionier, Pionierske noviny, Učiteľské noviny alebo časopis Modelár. Cieľom komparatívnej štúdie je overiť používanie metód propagandy na dobovej tlači. V priebehu práce budem na obsahu propagandistických textov sledovať, ktoré informácie boli predložené verejnosti, akým spôsobom a v akej kvantite. Sústredím sa na reportovanie samotného priebehu osláv, teda na otázku, aká vážnosť sa oslavám prikladala, ktoré osobnosti sa v novinách spomínali, ako oslavy výročia slúžili propagovaniu nových aktuálnych tém, aký význam sa prikladal samotnému povstaniu a podobne. Prácu som sa rozhodol štrukturovať tematicky, je delená na základe propagandistických odkazov, ktoré sa objavovali v dobovej tlači. Umožňuje to sledovať, ktoré z odkazov boli aktuálne len krátkodobo, a ktoré z ideí komunistickej propagandy boli dlhodobé.

Obsah

Čestné vyhlásenie o originalnosti práce	iii
Pod'akovanie	iv
Abstrakt	v
Abstract	vi
Predhovor	vii
Obsah	9
Úvod	10
1 Politická propaganda v Československu v rokoch 1945 - 1968	12
1.1 Metódy propagandy	12
1.2 Dezinformačné kampane	15
2 Oficiálny rituál a komentár osláv SNP v rokoch 1945 - 1968	17
2.1 Vládne delegácie	17
2.2 Odhaľovanie pomníkov	20
2.3 Prácou oslávime výročie	22
2.4 Povstanie, príležitosť podporovať vnútornú kohéznosť štátu	25
2.5 Komunistická strana vs. Buržoázia	28
2.6 Detskí hrdinovia	30
3 Závery	33
Zoznam bibliografických odkazov	38
Odporúčaná literatúra	40

Úvod

Pri výbere témy politickej propagandy som bol inšpirovaný filmovým seminárom, ktorý som absolvoval na vysokej škole. Počas tohto seminára sme sa venovali nacistickej a komunistickej propagande, napríklad podobnostiam medzi týmito dvoma totalitnými režimami. Venovali sme sa propagande, ktorá využívala filmové umenie na propagovanie svojich myšlienok, napríklad ako bola revolúcia v roku 1905, kedy žiadali vytvorenie voleného orgánu - dумы, opisovaná komunistickou propagandou ako víťazná aj napriek tomu, že jej výsledky neboli práve z hľadiska komunistov nijakým významným úspechom, ako bol vnímaný život v socialistickom štáte a ako bol opisovaný samotný Sovietsky zväz v očiach domáceho obyvateľstva, ale taktiež zahraničných štátov. Takýmito filmami boli napríklad Krížnik Potemkin od Ejzenštejna, Muž s kino aparátom od Dzigu Vertova, a mnoho ďalších filmov spojených s komunistickou propagandou.

Zaoberali sme sa však propagandou najmä v Sovietskom zväze. Chcel som si preveriť, nakoľko tieto metódy prevzali aj ostatné štáty sovietskeho bloku, preto som sa rozhodol pre tému komunistickej propagandy v Československu. Zaujalo ma pozorovanie metód, ktoré využívala Československá spravodajská služba a myšlienok, ktoré boli propagované československému obyvateľstvu. Keďže téma politickej propagandy je rozsiahla, po naštudovaní nevyhnutnej literatúry o jej všeobecnom fungovaní som sa sústredil na prípadovú štúdiu oficiálnych rituálov a dobových komentárov osláv Slovenského národného povstania. Tému Slovenského národného povstania som si vybral preto, že SNP je významnou udalosťou v dejinách slovenského národa, a snažil som sa vybrať tému, ktorá je spojená priamo so slovenskými dejinami, aby som mohol pozorovať, ktoré myšlienky propagovala komunistická strana v Československu, a nie tému, ktorá je napríklad spojená s výročím osláv narodenia významného sovietskeho štátnika, generála alebo vodcu. Rozhodol som sa zamerať na štúdiu ideí, ktoré komunistická strana v Československu propagovala na pozadí istej historickej udalosti domácemu obyvateľstvu, teda ako dokázala myšlienky Slovenského národného povstania využiť vo svoj prospech na propagovanie základných komunistických ideí.

Cieľom práce je zoznámiť čitateľa v krátkosti s pozadím fungovania komunistickej mašinerie, poukázať na konkrétne myšlienky, ktoré boli propagované

v dobovej tlači, ako napríklad budovanie, podporovanie jednoty štátu alebo vytváranie detských hrdinov. Myslím si, že aj v súčasnosti je téma komunistickej propagandy dôležitá, pretože mnoho mladých ľudí v súčasnosti nepozná, čo to je cenzúra informácií, alebo si nedokáže predstaviť, čím všetkým si ľudia museli prejsť.

1 Politická propaganda v Československu v rokoch 1945 - 1968

1.1 Metódy propagandy

Hoci moja práca ako celok sa bude venovať vymedzenému časovému i tematickému výseku, považujem za dôležité uviesť čitateľa i do širšieho kontextu fungovania československej komunistickej propagandistickej mašinerie. V tomto ohľade bola pre mňa zatiaľ najinformatívnejšia kniha Ladislava Bittmana Medzinárodné dezinformácie. Autor tu pomerne zo široka a na konkrétnych prípadoch opisuje metódy, ktoré používala pri šírení režimovej propagandy československá spravodajská služba. Pre úplnosť treba spomenúť, že autor sám bol do roku 1968 jej pracovníkom. Predovšetkým sa tu hovorí o dezinformačných akciách, na ktorých sa vo viacerých prípadoch sám zúčastnil. Pre ilustráciu úloh spravodajskej služby použil vo svojej knihe výrok Seymoura Hershha:

„Úlohou novinára je získať prístup k akémukoľvek tajomstvu.....“ (Bittman, 2000, str. 105).

Komunistický režim však neumožňoval novinárom slobodný prístup k dôležitým informáciám, ale poskytoval im prefabrikované informácie, ktoré mali verejnosť cielene dezinformovať, alebo ich informoval o veciach, o ktorých usúdilo vedenie komunistickej strany, že sú vhodné aj pre verejnosť. V režime, ktorý mal nad tlačou absolútnu kontrolu, nebola táto činnosť obtiažna. O podobné ovplyvňovanie sa s úspechom pokúšali i u viacerých zahraničných žurnalistov, a ako tvrdí Bittman, aj novinári sú obyčajní ľudia, ktorí môžu byť prinútení robiť aj to, čo je proti ich vôli:

„Novinári sú ľudia z mäsa a kostí, ktorí sú práve tak zraniteľní ako ľudia z ktorejkoľvek inej spoločenskej kategórie a môžu byť taktiež vydieraní, zastrášovaní či zneužívaní k rozširovaniu falošných správ“ (Bittman, 2000, 106).

Bittman uvádza, že v komunistických, ale aj západných krajinách zvyčajne existujú dva fondy na ovplyvňovanie tlače a rôznych informačných médií. Prvý fond je pod vplyvom ministerstva zahraničných vecí, ktorý zastupuje tlačový atašé, a reprezentuje krajinu voči zahraničiu len v pozitívnom obraze. Druhý fond je pod kontrolou spravodajskej služby, a ten podľa Bittmana slúži na kompromitáciu novinárov, neochotných spolupracovať, a podieľa sa na financovaní tajných dezinformačných kampaní.

Spravodajské služby využívali na rozširovanie dezinformácie dokonca aj priame falšovanie dokumentov, emigrantských časopisov, a pod. Bittman uvádza prípad

súvisiaci s časopisom České slovo, ktorý vychádzal v Západnom Nemecku. Sovietska spravodajská služba vďaka svojmu agentovi v redakcii vydala falošné číslo, kde vyhlásila, že vedenie časopisu sa rozhodlo ukončiť činnosť. V iných prípadoch investovala do vydávania svojich vlastných časopisov, v ktorých rozširovala želané informácie.

Americký inštitút, The Institute of Propaganda Analysis, ktorý vznikol v roku 1937 sa zaoberal metódami propagandy a pomáhal informovať verejnosť o charaktere propagandy a nástrojoch, ktoré využíva. S pomocou Edwarda Filenea a Aarona Delwicha sa mu podarilo charakterizovať sedem hlavných nástrojov propagandy, ktoré sa Vám v krátkosti pokúsim charakterizovať, a ktoré nazvali:

- "Name Calling
- Glittering Generalities
- Transfer
- Testimonial
- Plain Folks
- Card Stacking
- Band Wagon"

("Propaganda techniques", n. d.)

„Name calling“ (nálepkovanie) znamená vytváranie nenávisti voči určitej skupine ľudí jej negatívnym označovaním. *„Propagandista používa túto techniku na vytváranie strachu a vzbudenie predsudku používaním negatívnych výrazov (zlých mien) na vytvorenie nepriaznivého názoru alebo nenávisti voči skupine, viere, myšlienkam alebo inštitúciám...“* („Propaganda techniques“, n. d.).

Komunistická strana v Československu v súvislosti s SNP využívala túto metódu napr. proti buržoázii, kedy ju označovala ako tú, ktorá nepripravovala povstanie, ktorá sa snažila dosiahnuť iba vlastné ciele a nezaujímal sa o dobro krajiny, buržoázia bola označovaná ako tá, ktorá zradila vlastnú krajinu.

„Glittering Generalities“ (slovná bižutéria) využíva vytváranie jednoduchých pozitívnych hesiel, vyhlásení, sloganov spojené s ľudskými hodnotami, ako sú láska k vlasti, sloboda alebo mier. Podobné heslá, ako napríklad boj za národnú slobodu, boj za sociálne oslobodenie, jednota Čechov a Slovákov, sa objavovali v dobovej tlači

v rozpätí rokov 1945 – 1968 veľmi často, aby dokázali spojiť ľudí. Zámerne využívali heslá spojené s ľudskými hodnotami, ktoré sú v človeku hlboko zakorenené. Takéto „*Slová a frázy sú nejasné a naznačujú rôzne veci pre rozličných ľudí, ale dôsledky sú vždy priaznivé*“ („Propaganda techniques“, n. d.).

„**Transfer**“ zneužíva pre svoje akceptovanie autoritu osôb/inštitúcií, a ich symboly, ktoré si ľudia vážia, napríklad náboženské symboly. Tie vyvolávajú pozitívne emócie, a naznačujú, že nejaký krok (napr. návrh nového zákona) si získal súhlas a podporu aj od danej inštitúcie.

„**Testimonial**“ (*svedectvo*) je metóda, využívajúca stanovisko zväčša anonymnej, ale spoločnosťou rešpektovanej osobnosti, inštitúcie s nejakou straníckou inštitúciou alebo jej rozhodnutím, s vedomím, že ostatní ľudia sa k jej názoru priklonia (napr. „zahraničný diplomat“, „vážený odborník“...).

„**Plain Folks**“ (*prostý ľud*) využíva propaganda na presvedčenie ľudí, že človek, ktorého majú nasledovať má obyčajný pôvod, je to osoba, ktorá je ako oni a bude zastávať ich záujmy. V prípade SNP sa komunistická strana vyzdvihovala nielen ako iniciátorka povstania, ale ako tá, ktorá podporovala a najlepšie dokázala zastávať záujmy ľudí. „*Propagandisti majú hovorca, ktorý používa bežný jazyk a zvyklosť zaujať publikum a stotožniť sa s ich uhl'om pohľadu*“ („Propaganda techniques“, n. d.).

„**Band Wagon**“ (*voz s kapelou*) je „*technika, ktorú používali propagandisti k presvedčeniu publika, aby nasledovali dav. Toto zariadenie vytvára dojem širokej podpory. Posilňuje ľudskú túžbu byť na víťaznej strane. Hrá tiež na pocity osamelosti a izolácie*“ („Propaganda techniques“, n. d.). Je to technika, ktorá sa snaží presvedčiť ľudí, aby sa pripojili k davu, pretože ak tak neurobia, môžu sa ocitnúť na strane prehrávajúcich, ktorá bude v budúcnosti vykresľovaná v negatívnom svetle, v zmysle, ak nie si s nami si proti nám.

„**Card Stacking**“ (*falošné karty*) je metóda, kde sa propaganda snaží opísať svoju stranu v tom najlepšom svetle a opozíciu v tom najhoršom, využívajú len tie udalosti, argumenty, ktoré podporujú ich stranu. Ako uvádzal Inštitút, ktorý vznikol ako reakcia na hitlerovskú propagandu, je to metóda, ktorá je najmä v totalitnom prostredí najťažšie

odhaliteľná, pretože verejnosť sa nemá ako dostať k iným informáciám a overiť si fakty. V období komunizmu bolo tiež povolené v médiách rozširovať len tie informácie, ktoré boli schválené stranou, médiá podliehali hlbokej cenzúre informácií. Aj v prípade osláv a komentárov Slovenského národného povstania, boli zverejňované mnohé informácie, ktoré boli skôr vykonštruované a želané, ako pravdivé.

1.2 Dezinformačné kampane

Sovietska spravodajská služba mala v celej Európe svojich agentov, ktorí sa podieľali na rozširovaní dezinformačných správ, ako napríklad Pierre Charles Patte, ktorý bol odsúdený francúzskym súdom v roku 1979, alebo dánsky žurnalista Arne Harlov Petersen, ktorý bol zatknutý v roku 1981. Na falzifikátoch sa nepodieľala len sovietska spravodajská služba. Ako príklad iniciatív československej rozviedky možno uviesť diskreditáciu sudetonemeckého vodcu v Spolkovej republike Nemecko Londgmana von Auen prostredníctvom falzifikátu listu od amerického kardinála Spellmana. Uvádza sa v ňom, že von Auen má plnú podporu amerického kardinála v protikomunistických akciách. Následne rozviedka tento list „odhalila“ a obvinila von Auena z nepriateľských aktivít.

(Bittman, 2000, str. 111)

Vo svojej činnosti boli československí propagandisti podriadení sovietskej politike a jej záujmom. S jej schválením však rozpracovali aj viacero vlastných iniciatív, najmä proti československému politickému exilu. Kvôli lepšej organizácii boli činnosti, súvisiace z dezinformačnými kampaňami, sústredené na pracovisko zvané 8. odbor Prvej správy ministerstva vnútra.

Médiá neboli využívané na informovanie verejnosti, ale skôr na jej manipuláciu a ovplyvňovanie. Treba však upozorniť, že dezinformačné správy nie sú využívané len v totalitných štátoch, ale podobné praktiky sa podľa Bittmana vyskytujú taktiež v demokratických štátoch:

„V demokratických krajinách funguje tlač nielen ako komunikačný kanál, ale taktiež ako aktívny politický faktor, ktorý spravodajstvom a komentármi ovplyvňuje ako verejnú mienku, tak i vládny aparát. Preto je častým terčom rôznych domácich i medzinárodných intríg, propagandistických kampaní a dezinformačných machinácií,

ktorých cieľom je ovplyvniť novinárov a ich prostredníctvom potom oklamať verejnosť, parlament a vládu“ (Bittman, 2000, 105).

Avšak najpodstatnejší rozdiel je v neprítomnosti cenzúry v demokratických štátoch, čo znamená, že ak jeden novinár môže falošnú správu rozšíriť, môže ju iný novinár odhaliť. Jednou z najväčších dezinformačných akcií československých orgánov bolo prepašovanie agenta ŠtB do redakcie rozhlasovej stanice Slobodnej Európy. K ďalším zaujímavým kampaniam patrila akcia Neptún, v rámci ktorej boli do šumavského jazera umiestnené dokumenty z nacistickej éry na diskreditáciu Spolkovej republiky Nemecko, ktoré potom boli s veľkou publicitou „náhodne odhalené“ (Bittman, 2000, str. 176 – 180).

Z akcií, ktoré nielen priamo likvidovali ideologických nepriateľov, ale aj zastrašovali tých ostatných, možno spomenúť únos exilového sociálnodemokratického politika Bohumila Laušmana z Rakúska do Československa.

2 Oficiálny rituál a komentár osláv SNP v rokoch 1945 – 1968

V rámci pramenného výskumu pre komparatívnu štúdiu som vykonal rešerše z ročníkov 1949, 1954, 1959 a 1964. Na základe výskumu možno vysloviť niektoré hypotézy o prezentovaní osláv výročí Slovenského národného povstania v očiach verejnosti. Po preštudovaní rôznych časopisov a novín z vyššie uvedených ročníkov možno usúdiť, že každé okrúhle výročie SNP sa nieslo v duchu veľkolepých osláv, na ktorých sa zúčastnili aj významní vládni predstavitelia. V dobovej tlači sa uvádza, ako sa na prípravách zúčastňujú obyčajní ľudia, učitelia alebo dokonca aj deti. Či sa pozrieme na denník Pravda alebo niektorí z iných dobových časopisov, môžeme si všimnúť, ako tlač opisuje účasť ľudí, ktorí sa nadšene zúčastňujú na prípravách osláv výročia, ako skrášľujú okolie svoje a svojho mesta, ako sa podieľajú na úpravách pomníkov pripomínajúcich padlých v boji, ba dokonca ako deti píšu ďakovné listy pozostalým padlých („Súťažíme na počesť výročia.....“, 1959, str. 1), alebo ako organizujú rôzne výstavy a podujatia, na ktorých si pripomínajú hrdinov a odkaz Slovenského národného povstania.

2.1 Vládne delegácie

Každé okrúhle výročie Slovenského národného povstania bolo sprevádzané návštevami významných vládnych delegácií. Oslavy piateho výročia Povstania sa niesli vo veľkolepom duchu príprav osláv pod záštitou a za účasti prezidenta Československej republiky Klementa Gottwalda, ktorý je v dobovej tlači označovaný za „priateľa Slovenska“, ktorý zvyrazňoval potrebu vybudovania priemyslu na Slovensku, mal veľký vplyv na vytváranie programu Povstania a zásluhy na získaní hmotnej a zároveň aj politickej pomoci zo strany ZSSR - „*ľud na veľkej manifestácii poďakuje a vzdá hold človekovi, ktorý sa toľko zaslúžil o našu odbojovú činnosť a prípravu Slovenského národného povstania ako aj o výstavbu Slovenska – prezidentovi republiky, Klementovi Gottwaldovi*“ („Neprehľadné masy....“, 1949, str. 2). Pri príležitosti osláv 5. výročia SNP sa prezident Gottwald stretol s „pracujúcimi ľuďmi a mládežou“, ktorí ho „srdečne vítali“ na Slovensku aj medzi ľuďmi:

„Medzi svojich prichádza prezident Republiky, keď vstupuje na Slovensko povstalecké medzi účastníkov Slovenského národného povstania. Medzi svojich prichádza a ako svojho si ho povstalecké Slovensko pozdravuje“ (Novomeský, 1949, str. 2).

Oslavy piateho výročia sa konali taktiež za účasti zástupcov Slovenskej národnej rady, vládnej delegácie na čele s Antonínom Zápotockým a podpredsedom vlády Viliamom Širokým, ktorý predniesol prejav pri príležitosti otvorenia podniku Bučina v povstaleckom Zvolene, ako symbol odkazu SNP, ktorý spočíval v budovateľskej činnosti. Podpredseda vlády Široký bol významným predstaviteľom komunistickej strany a v dobovej tlači z roku 1949 bol označovaný za človeka, ktorý sa podieľal na rozvoji Slovenska, za *„hlavného tvorca industrializácie Slovenska“* (*„Neprehľadné masy.....“*, 1949, str. 2). Členom vládnej delegácie bol taktiež minister zahraničných vecí Dr. Clementis. Je zaujímavé si všimnúť, že sa stal ministrom zahraničných vecí aj napriek tomu, že bol známy tým, že svojho času počas pobytu v emigrácii v Británii verejne vyjadril čiastočný nesúhlas so sovietskou politikou. To sa mu stalo osudné po návrate z emigrácie, pretože aj napriek tomu, že sa spočiatku stal ministrom zahraničných vecí, bol odvolaný z funkcie, neskôr ho zatkli, mučili, a následne bol v roku 1952 popravený. (Milčíková, n.d.) Ďalšími členmi delegácie boli minister vnútra Nosek a minister národnej obrany generál Svoboda, ktorý je v súčasnosti, napr. podľa článku Petra Morvaya, *„jednou z najkontroverznejších postáv“* komunistického režimu v Československu. Aj napriek tomu, že oficiálne nebol členom komunistickej strany, sa stal ministrom obrany, neskôr však bol zatknutý a vyšetrovaný, zbavený svojej funkcie a ocitol sa vo väzení. Od roku 1954 s podporou Moskvy začal opätovne zastávať politické funkcie, až sa v roku 1968 stal prezidentom Československej republiky a začal sa zúčastňovať na normalizačnom procese. *„Svobodovi sa síce okolo seba ešte nejaký čas podarilo šíriť imidž človeka, snažiaceho sa z reforiem čo najviac zachrániť, v skutočnosti však bol jedným z hlavných normalizátorov. Neustále strašil možnými následkami odporu voči okupantom. Podieľal sa na nahradení Alexandra Dubčeka Gustávom Husákom v čele strany“* (Morvay, 2004, str. 1). Spolu so slovenskou vládnu delegáciou sa na oslavách zúčastnila aj sovietska delegácia na čele s generálom Gundorovom, generálom Osmolovom (Asmolov), plukovníkom Jegorovom, a spisovateľ Polevým. (Na oslavy 5. výročia..., 1949, str. 2)

Rok 1954 sa niesol v podobnom duchu ako oslavy 5. výročia SNP. Bratislavu pri príležitosti osláv 10. výročia povstania navštívila vládna delegácia na čele

s prezidentom Antonínom Zápotockým, ktorý sa stal prezidentom v roku 1953 po smrti Klementa Gottwalda, počas ktorého funkčných období zastával funkciu predsedu vlády. Pri príležitosti osláv desiateho výročia Slovenského národného povstania predniesol prejav v Bratislave. Vo svojom prejave kládol dôraz na jednotu a spoločný boj Čechov a Slovákov za slobodu a priateľstvo Československa so ZSSR: „*Verím, že oslavy 10. výročia Slovenského národného povstania budú dôkazom stále silnejúcej bratskej jednoty Čechov i Slovákov v našom ľudovodemokratickom štáte. Potvrdia jasne nerozborné, stále sa upevňujúce priateľstvo a spojenectvo s naším osloboditeľom – Sväzom sovietskych socialistických republík – a s celým svetovým táborom mieru*“ (Zápotocký, 1954, str. 2).

Ďalším apelačným motívom v prejave prezidenta Zápotockého bola otázka rýchleho rozvoja a výstavby Československa, čo taktiež súvisí s údajným budovateľským odkazom SNP, ktorému sa budem venovať v ďalších kapitolách:

„*Som presvedčený, že spomienky na slávne dni roku 1944 budú nás neustále mobilizovať k ešte usilovnejšej práci za šťastie a blahobyť nášho ľudu, za vybudovanie socializmu v našej vlasti a za upevnenie svetového mieru*“ (Zápotocký, 1954, str. 2).

Súčasťou delegácie boli taktiež predseda vlády Viliam Široký, ktorý „*bol zodpovedný za nezákonnosti a politickú z vôľu 40. - 50. rokov, podieľal sa na príprave vykonštruovaných súdnych procesoch a na kampani proti „slovenskému buržoáznemu nacionalizmu*“ (“Viliam Široký“, n. d.), A. Novotný, ktorý sa neskôr po smrti A. Zápotockého stal novým prezidentom republiky, tajomník ÚV KSČ J. Hendrych. Oslavám v rokoch 1949 a 1954 sa prikladal mimoriadny význam, dôkazom čoho je, že o priebehu osláv povstania v týchto rokoch informovala aj sovietska tlač, kde sovietske noviny ako napríklad „Pravda“, „Trud“ alebo „Krasnaja zvezda“ informovali o udalostiach v Bratislave, o tom ako čs. vládna delegácia vzdala hold pamiatke padlým v boji a o podobných udalostiach („Sovietska tlač...“, 1954, str. 6).

Oslavy výročia SNP v roku 1959 sa konali za účasti nového prezidenta Československej republiky Antonína Novotného, ktorý niesol časť zodpovednosti za vykonštruované politické procesy zo začiatku 50. rokov, a následne sa pokúšal zabrániť rehabilitáciám, keď Sovietsky zväz začal už spomínané politické procesy prehodnocovať. Český Ústav pre štúdium totalitných režimov na svojej webovej stránke uvádza, že keď „*stúpala tlak zo Sovietskeho zväzu na dôkladnejšie prešetrenie vykonštruovaných procesov zo začiatku päťdesiatych rokov, vznikli ďalšie dve vyšetrovacie komisie, ktorých činnosť sa snažil ovplyvňovať a všemožne bránil*

rehabilitácii nezákonne postihnutých funkcionárov, ku ktorej nakoniec došlo aj napriek jeho odporu. Aby odviezol pozornosť od vlastnej úlohy v týchto procesoch, musel obetovať starých stalinistov vo vedení a nahradiť ich mladšími funkcionármi, ktorí do strany prišli až po druhej svetovej vojne“ (“Antonín Novotný“, n. d.). V Banskej Bystrici sa konalo zasadanie členov politického byra ÚV KSČ, na ktorom sa zúčastnili jeho členovia napríklad Karol Bacílek, ktorý sa, ako mnoho vtedajších funkcionárov, podieľal na nezákonnostiach 50. rokov. Banskú Bystricu navštívil veľvyslanec ZSSR I. T. Grišin a delegácia výboru veteránov vojny ZSSR a Slovanského výboru ZSSR.

V roku 1964, kedy sa konalo 20. výročie Slovenského národného povstania, navštívila povstaleckú Banskú Bystricu a centrum Povstania vládna delegácia na čele s prezidentom republiky A. Novotným. Podľa môjho pozorovania sa tejto návšteve delegácie v Banskej Bystrici nevenovalo v tlači toľko priestoru, ako v predchádzajúcich rokoch, čo mohlo byť následkom toho, ako uvádza Ústav pre štúdium totalitných režimov, že Antonín Novotný strácal podporu strany a zároveň aj Moskvy, a následne bol v roku 1967 nahradený vo funkcii tajomníka ÚV KSČ Alexandrom Dubčekom.

Na počesť osláv výročia SNP sa v Bratislave konali „zjazdy partizánskych brigád“, ktoré bojovali v povstaní, napríklad stretnutie členov brigády J. Žižku. V obci Klenovec sa stretli príslušníci brigády N. S. Chruščova alebo v obci Kľak, členovia brigády kapitána Nálepku, ktorí bojovali na Hornej Nitre („Na pamäť hrdinských....“, 1964, str. 1). Ján Nálepka bol v dobovej tlači označovaný za učiteľa, hrdinu, ktorý prešiel na sovietsku stranu v boji protifašistom („Pomník kpt. Jánovi.....“, n. d.).

2.2 Odhaľovanie pomníkov

Táto kapitola sa bude v krátkosti venovať téme odhaľovania pomníkov obetí v boji. Oslavy výročia Slovenského národného povstania sa niesli v duchu spomienok na padlých, a taktiež sa počas rokov 1949 – 1968 odhalilo veľké množstvo pomníkov venovaných týmto padlým hrdinom v Slovenskom národnom povstaní.

Vládna delegácia, na čele s Antonínom Zápotockým, ktorú som spomínal v predchádzajúcej kapitole, sa v roku 1949 zúčastnila na pokladaní vencov na cintoríne sovietskych vojakov a pri pomníku sovietskej armády vo Zvolene. Taktiež sa počas osláv vytvorili nové pamätné miesta, napríklad odhalenie nového pomníka v Kremničke, uskutočnilo sa premenovanie letiska Tri duby pri Hájnikoch na Letisko

SNP, v Banskej Bystrici bola odhalená pamätná tabuľa Rudolfovi Blažovskému, ktorý podľa dobovej tlače viedol a išiel „spolu so stranou a pracujúcim ľuďom do boja“ („V rámci osláv...“, 1949, str. 6).

Počas osláv desiateho výročia SNP na Slovensku pribudlo niekoľko nových pomníkov, ako napríklad v Hlohovci, kde odhalili pomník padlým hrdinom sovietskej armády a Slovenského národného povstania, v Žilinskom okrese, kde v obciach Sklabiňa a Brvnište venovali pomník povstaleckým hrdinom a v Domaníži a Zliechove vytvorili pamätné tabule. Aj v breznianskom okrese bol vytvorený pomník padlým v SNP a venovali pamätnú tabuľu hrdinovi SNP Jánovi Švermovi, ktorému sa budem neskôr venovať v kapitole Detskí hrdinovia. Taktiež aj nasledujúce roky sa niesli v znamení odkrývania mnohých nových pomníkov a pamätných tabúľ. V dobovej tlači z roku 1959 som postrehol, ako sa napríklad v Učiteľských novinách z 23. júla 1959 spomínajú prípravy na odhalenie pomníkov Jurajovi Majerovi a taktiež aj Františkovi Mazúrovi. Aj keď dobová tlač neuvádza, kto boli alebo ako prispeli k Povstaniu spomínaní Juraj Majer a František Mazúr, dá sa predpokladať, že patrili k učiteľom, ktorí pomáhali partizánom počas fašistickej okupácie Slovenska. Učiteľstvo bolo jednou zo sociálnych skupín, ktoré komunistický režim v Československu vyzdvihoval. Podľa článku „Cesta slovenského učiteľstva k povstaniu“ v Pravde zo 6. augusta 1964, existovali na Slovensku štyri skupiny učiteľov, a to učelia, ktorí podporovali a stotožňovali sa s názormi buržoázie a odmietali režim na Slovensku nastolený počas druhej svetovej vojny. Druhú skupinu tvorili učelia, ktorí stáli na strane komunistickej strany, zároveň dobová tlač uvádza, že práve táto skupina učiteľov patrila medzi najaktívnejších. Tretia skupinu tvorili uvedomelí členovia HSLŠ a posledná skupina učiteľov nasledovala toho, kto práve vládol (Ján Ušiak, 1964, str. 2).

V roku 1964 sa v dobovej tlači taktiež píše o vytvorení nových pamätných miest, napríklad vo Veľkých Uherciach, kde sa odhalila pamätná tabuľa na budove ZDŠ (Základná deväťročná škola), v Piešťanoch sa konalo odhalenie pamätnej tabule povstaleckým letcom. Nové pamätníky sa odhalili v Oslanoch, Novákoch a Zemianskych Kostolnoch. V učiteľských novinách z 25. júna 1964 sa spomína pomník neďaleko obce Topolecká pri starej Turej:

„Sovietsky automat na vysokom pylóne symbolizuje bratstvo a spoločné boje našich i sovietskych partizánov za oslobodenie. Každoročne k nemu prichádzajú zástupy dospelých i mládeže, aby sa poklonili pamiatke hrdinov“ (Barát, 1964, str. 2).

Lubomír Lipták vo svojej štúdií „Pamätníky a pamäť Povstania roku 1944 na Slovensku“ tvrdí, že „*pomníky, pamätné tabule, pamätné miesta patria medzi dôležité produkty, ale aj formotvorné nástroje historickej pamäti*“ (Lipták, 1995, str. 393). Keďže aj pamätné miesta a pomníky sú dôležitým nástrojom propagandy na ovplyvňovanie ľudí, po druhej svetovej vojne sa komunistická strana riadila niekoľkými princípmi pri vytváraní a odhaľovaní pamätných miest, ktoré Lipták vo svojej štúdií opisuje:

Prvým princípom bolo potláčanie „akejkoľvek spontánnosti pri ich tvorbe“, bol vytvorený zoznam Zásad pre schvaľovanie pomníkov, ktorý schválil ÚV KSČ, zároveň bol priebeh prípravy a odhalenie kontrolované ideologickou komisiou. Druhým princípom bolo postupné nahradenie motívu smútku motívom hrdinstva. Treťou a štvrtou myšlienkou bola zmena vnímania Povstania, čo znamená, ako píše Lipták, že postava vojaka na pomníkoch bola neskôr nahrádzaná postavami partizánov a zároveň sa do pomníkov začali vkladať komunistické symboly. Ďalším princípom bola zmena miesta. Najprv to boli napríklad cintoríny, neskôr sa pomníky začali stavať na vyvýšených miestach, ako odraz ich významnosti.

2.3 Prácou oslávime výročie

Kapitola sa bude venovať jednému zo základných motívov komunistickej propagandy, motívu budovania. Zoznámi čitateľa s tým, ako komunistická strana spájala motív budovania štátu s oslavou výročia Slovenského národného povstania, ako dokázala na pozadí SNP, podľa dobovej tlače, mobilizovať ľudí, čo k najväčším pracovným výkonom.

Ako už bolo spomínané, jedným z prvých aktualizáčnych motívov na podvozku Slovenského národného povstania bolo „*budovanie*“, konkrétnejšie „*budovanie komunizmu*“. Od začiatku sa pri príležitosti osláv hovorilo, že najlepším spôsobom, ako osláviť výročie povstania je práca, a tak tomu bolo aj v nasledujúcich rokoch. Príkladom toho bolo, že pri príležitosti piateho výročia povstania sa otvoril podnik Bučina v povstaleckom Zvolene, v jednom z centier SNP. Písalo sa, že podnik sa zapájal do socialistického súťaženía, aj napriek tomu, že bol otvorený iba v roku 1949, teda v roku osláv piateho výročia. Banskobystrický podnik Smrečina zase oslavoval 10.

výročie Povstania spôsobom zvyšovania svojich záväzkov, prekračovaním výrobného plánu, ale zároveň aj šetrením materiálu potrebného na výrobu. Z tohto dôvodu ľudí sprevádzali novinové titulky ako „*Tohtoročné oslavy zamerané na otázky budovania a výstavby*“ („Už o týždeň vzdáme.....“, 1949, str. 1), „*Robotníci a roľníci k výročiu Povstania- Nové záväzky a zlepšovacie návrhy v Bučine*“ („Robotníci a“, 1949, str. 1) , „*Splnením výrobného plánu oslávili 5. výročie Povstania*“ („Splnením výrobného...“, 1949, str. 2), „*Odkaz Povstania žije v budovateľskom duchu*“ („Odkaz povstania...“, 1959, str. 3), „*Mierovou budovateľskou prácou plníme odkaz SNP*“ („Mierovou...“, 1954, str. 4) V roku 1949 bolo v novinách výročie prezentované ako príležitosť pre ľudí vystupňovať svoje úsilie: „*najokázalejšou oslavou 5. výročia Povstania je práca pre Republiku*“ („Prácou oslávi.....“, 1949, str. 1). Preto oslavy slúžili na propagovanie prekročenia plánovanej výroby a vytváranie umelých hrdinov režimu, podobne ako v Sovietskom zväze, kedy napríklad ťažbu v baniach dokázali údajne prekročiť o niekoľko ton za zmenu. Takýto štýl vytvárania umelých hrdinov ZSSR môžeme vidieť vo filme Pád Berlína, čo je, podľa môjho názoru, čisto propagandistický film, v ktorom jeden baník prekročí svoj plán, avšak ako sa táto informácia dostáva ďalej, tak sa z každého dňa zvyšuje aj množstvo, o ktoré údajne prekročil svoj plán. Podobné prípady sa vyskytli aj v Československu, napríklad „*súdržka Kederová*“, ktorá požiadala pri príležitosti piateho výročia SNP o zvýšenie výrobných normy o 60 percent: „*Ako príslušníčka komunistickej strany musím byť ostatným vzorom vždy a všade. Ako účastníčka Slovenského národného povstania chcem týmto skromným činom uctiť z príležitosti 5. výročia Povstania pamiatku mojich spolubojovníkov za práva pracujúceho ľudu, ktorí sa nedožili slobody*“ („Súdr. Kederová zo...“, 1949, Pravda, str. 1).

Ako ďalšieho z mnohých podobných „dedičov odkazu povstania“ možno spomenúť robotníka Štefana Lakatoša, ktorému sa podľa dobovej tlače podarilo skrátiť výrobu lepidla zo 16 hodín na 5. („Robotníci a...“, 1949, str. 1) Výročie slúžilo na vyzdvihovanie úlohy pracujúcich ľudí v povstaní a zároveň slúžilo na vyzdvihovanie Marxovej teórie o materialistickom chápaní ľudských vzťahov, ktoré spočíva v boji spoločenských tried.

Ako v predchádzajúcich aj nasledujúcich rokoch bolo povstanie, prípadne odkaz povstania, prezentované ako príležitosť prispieť k rýchlejšiemu budovaniu socializmu v Československu. V roku 1959, ku príležitosti 15. výročia povstania, sa dokonca mali predčasne ukončiť niektoré stavebné práce, ako napríklad dokončenie železničnej

stanice vo Zvolene, alebo kúpeľného zariadenia v Sliači v deň osláv. Oslavy výročia sa niesli v duchu zvyšovania pracovných záväzkov a prekročovanie výroby až o niekoľko miliónov Kčs. K takýmto závodom patrili napríklad Chemosvit, Tatra svet, Tatra smalt. V Košiciach, podľa dobovej tlače, prekročili plán za prvý polrok a splnili výrobu na 101,1 percenta. Chemické závody v Novákoch údajne prekročili nadplán v hodnote 531 tisíc Kčs („Na počesť 15. výročia.....“, 1959, str. 1), Myjavská armatúrka prekročila plán exportu na 200 percent. („Plnia odkaz.....“, 1959, str. 2) V dobovej tlači sa uvádzalo, že práve v tejto tvorivej budovateľskej činnosti sa prejavuje duch povstania: „*Skutočný elán našich bojovníkov Povstania žije v tvorivej práci nášho ľudu*“ („Odkaz povstania žije....“, 1959, str. 3). Oslavy Slovenského národného povstania boli podľa dobovej tlače možnosťou vystupňovať vlastenecké súťaženie a zvýšiť svoje pracovné záväzky. Podľa denníka Pravda povstanie zaväzovalo ľudí k rýchlejšiemu rozvoju socializmu a k väčšej výstavbe. Výročie malo byť možnosťou dosiahnuť rýchlejšiu rast produktivity, vytvárania iniciatívy v súťažení, prekročovaní výrobných plánov a zlepšovaní sociálneho aj kultúrneho prostredia. K 15. výročiu Povstania bola dokonca vyhlásená zvláštna súťaž Brigád socialistickej práce, ktorá viedla k zvyšovaniu záväzkov, ako podnikov, tak aj jednotlivcov, titulky novín sa niesli v duchu „*Súťažíme na počesť výročia Povstania*“ („Súťažíme na....“, 1959, str. 1). V denníku Pravda z 12. augusta 1959 sa uvádza, že v Bratislave sa prijalo vyše 30 tisíc individuálnych a kolektívnych záväzkov, čím tak zároveň prekročia plán o 43 miliónov korún a ušetria tak republike 11 miliónov korún. („Dôstojný príspevok...“, 1959, str. 1)

Avšak aj keď odkaz povstania bol prezentovaný v jeho budovateľskom význame nikdy sa nezabudlo v dobovej tlači spomenúť, že rýchlejšiu výstavbu možno dosiahnuť len pod vedením komunistickej strany, a že ciele povstania sa naplnili len vďaka veleniu a organizácii komunistickej strany, ktorá burcovala pracujúci ľud do boja a viedla ho k sociálnej slobode. Ústredné heslá, počas osláv 15. výročia SNP, sa niesli v duchu: „*Pod vedením KSCĽ v bratskej jednote Čechov a Slovákov za dovriešenie výstavby socializmu*“ („*Súťažíme na počesť.....*“, 1959, str. 1).

2.4 Povstanie, príležitosť podporovať vnútornú kohéznosť štátu

V tejto kapitole sa budem venovať prvku propagovania jednoty českého a slovenského národa v spoločnom štáte, čo bolo jedným z apelačných motívov komunistickej propagandy v Československu. Rozoberiem niekoľko základných článkov, ktoré sa venovali práve tejto téme, menovite článok D. M. Krna „Povstanie a vzťah našich národov“, Prejav prezidenta republiky Klementa Gottwalda v roku 1949 alebo článkom Viliama Šalgoviča „Veľký boj za spoločnú vlasť Čechov a Slovákov“, Borisa Horvátha „Bolo Slovenské národné povstanie vojensky porazené?“ a Viliama Hanzela „KSČ na čele partizánskeho boja.“

V článku D. M. Krna „Povstanie a vzťah našich národov“ zo 14. augusta 1964 sa písalo, že *„národný rozvoj Slovenska po roku 1918 viedol nie k posilňovaniu ideového „čechoslovakizmu“ na Slovensku, ale naopak, k prehlbovaniu národného povedomia.“* Podľa autora sa totiž skoro ukázalo, *„že voluntaristické „zjednocovanie“ národov môže viesť len k opačným dôsledkom“* (Krno, 1964, str. 2).

V medzivojnovom období nastal v štáte nejasný vzťah medzi dvoma národmi, na jednej strane tu boli zástancovia extrémneho čechoslovakizmu a na strane druhej separatistickí klérofašistickí demagógovia:

„V tragických letných mesiacoch 1938 sa oboje, šovinistický čechoslovakizmus i buržoáznacionalistický separatizmus ukázali ako objektívne rovnako nepriateľské a škodlivé pre slobodu našich národov i nezávislosť nášho spoločného štátu“ (Krno, 1964, str. 2).

V článku sa uvádza, že na základe týchto skutočností sa na Slovensku v medzivojnovom období rozvíjal kultúrny i politický život, ale ekonomicky a štátoprávne táto časť republiky zostávala v pozadí, čo spôsobilo rôzne politické konfrontácie a spory na oboch stranách a zároveň vzostup separatistických klérofašistických demagógov, ktorý podporovali rozpad republiky. Slovenské národné povstanie autor článku vnímal ako príležitosť vytvoriť nový štát Čechov a Slovákov na princípe rovný s rovným, malo byť začiatkom budovania nového Československa na základe zvrchovanej rovnoprávnosti, na základe uznávania existencie dvoch rovnoprávných národov:

„Len na základe tohto jasného a konštruktívneho národného a štátoprávneho cieľa sa mohli zjednotiť všetky sily, bolo možné také veľkolepé vypätie všetkých mravných kvalít slovenského ľudu, ktoré v lete 1944 vyvrcholilo v Slovenskom národnom povstaní,

pripravenom ilegálnym piatym ÚV KSS, v plnom súlade s hlavnými strategickými i taktickými cieľmi a zásadami politiky Komunistickej strany Československa“ (Krno, 1964, str. 2).

Aby strana mohla popierať a prevážiť také názory, ktoré by mohli opätovne viesť k vzostupu separatistických myšlienok, ako počas druhej svetovej vojny, bolo pre komunistickú stranu dôležité využívať oslavy Slovenského národného povstania na propagovanie jednoty spoločného štátu Čechov a Slovákov. Pri príležitosti piateho výročia povstania navštívil Slovensko prezident Gottwald, ktorý vo svojom prejave vyhlásil, že Slovenské národné povstanie bolo bojom dvoch národov za vytvorenie spoločného štátu:

„Slovenské národné povstanie je jedným z najvýznamnejších medzníkov v dejinách Slovenska i celého Československa. Ideály národnej slobody a bratského, rovnoprávneho spoluzitia Čechov a Slovákov, ideály demokracie a sociálneho pokroku, ktoré Slovenské národné povstanie vpísalo na svoju zástavu, ukazujú slovenskému ľudu jasnú a pevnú cestu k šťastnej budúcnosti“ („Program osláv...“, 1949, str. 2).

Piate výročie SNP, ako aj nasledujúce ročníky osláv boli príležitosťou manifestovať oficiálne jednotné bojové tradície aj politické záujmy oboch majoritných etník v štáte.

„Slovenské národné povstanie bolo začiatkom obdobia aktívneho boja slovenského i českého ľudu za oslobodenie krajiny, bolo signálom k rozhodujúcemu nástupu za víťazstvo demokracie a pokroku, za porážku temných reakčných síl fašizmu“ (Zápotocký, 1954, str. 2). Jednota národa sa stala dôležitou témou počas osláv povstania, ktorá vplývala na ľudí zo všetkých strán. Titulky novín sa niesli v aj duchu už toľko spomínanej „jednoty národov“, ako napríklad „Prínos SNP k boju za obnovenie ČSR a utuženie bratstva Čechov a Slovákov“ („Prínos SNP“..., 1954, str. 6)“, „Spoločný osudový zápas našich národov“ (Klimešová, 1959, str. 2), „Veľký boj za spoločnú vlasť Čechov a Slovákov“ (Šalgovič, 1959, str. 3).

Pomocou princípu vytvárania jednoduchých hesiel, ktorý používala komunistická strana, sa snažili zaujať obyvateľov, využiť hodnoty, ktoré boli v ľuďoch hlboko zakorenené, ako bratstvo Čechov a Slovákov. Snažili sa presvedčiť ľudí, že práve jednota pod vedením komunistickej strany je tá najlepšia možnosť pre dobro ich republiky, chceli zatlačiť na ich cit lásky k vlasti. Je paradoxné, že aj keď bol Sovietsky zväz vnímaný ako osloboditeľ Európy a ochranca mieru, pričom komunistická strana hlásala víťazstvo demokracie, ochranu malých národov a ich práv, a ľudí zo všetkých

strán obklopovali podobné články, bol to režim, ktorý sa dopúšťal každodenného porušovania základných ľudských práv, ľudia sa nemohli slobodne vyjadrovať, nemohli povedať svoj názor a boli pod neustálou kontrolou komunistickej strany.

Vždy keď sa kládol dôraz na jednotu a spoločný boj Čechov a Slovákov, nezabudlo sa nikdy hovoriť o významnom podiele komunistickej strany na organizovaní povstania, bez ktorého by povstanie nedosiahlo svojho cieľa. V dobovej tlači je komunistická strana opisovaná ako tá, ktorá priviedla Čechov a Slovákov k jednote. *„Vedúca úloha strany v príprave Povstania viedla k tomu, že Slovenské národné povstanie stmelilo bratskú jednotu českého a slovenského ľudu a položila tak pevné základy našej spoločnej vlasti“* (Šalgovič, 1959, str. 3).

A to aj napriek tomu, že povstanie bolo – aj podľa dnešných slovenských učebníc – vojensky porazené: *„Už 31. 8. 1944 začali Nemci s prvými vojenskými akciami na potlačenie povstania. Od 18. 10. 1944 prešli nemecké jednotky do generálnej ofenzívy, 27. 10. 1944 obsadili Banskú Bystricu a gen. Viest nariadil 1. československej armáde na Slovensku prejsť k partizánskemu spôsobu boja. SNP sa tak skončilo vojenskou porážkou“* (Hečková, Marci, Nagy & Slnková, 2005, str.197). O tom, či bolo povstanie „porazené, alebo „len“ „potlačené“ či „zatlačené do hôr“, sa ešte dlho viedli odborné spory, Komunistická strana si však porážku nepripúšťala. V dobovej tlači z roku 1964, v článku Borisa Horvátha „Bolo SNP vojensky porazené?“, sa autor vyjadruje, že povstanie nemohlo byť porazené z troch dôvodov. Porážka by nastala, ak by boli, podľa autora, splnené nasledovné tri podmienky:

- zničená armáda, vojenské zložky
- obsadené územie štátu
- podrobenosť ľudu

Autor článku argumentuje tým, že nebola splnená ani jedna spomínaná požiadavka z nasledovných dôvodov, čo znamená, že vojenské zložky Slovenského národného povstania neboli zničené, iba prešli na iný spôsob boja, teda partizánsky spôsob. Druhý dôvod spočíva v tom, že nebolo obsadené celé územie Slovenska, ale nemecká armáda obsadila iba niektoré jeho časti, vrátane povstaleckého centra, Banskú Bystricu.

„Nemecká okupačná armáda obsadila síce územia Slovenska, ale neovládala ho suverénne. Iba v miestach, kde mala posádky a v dolinách s dobrými komunikáciami, mohla represáliami a drastickými opatreniami zastrášať obyvateľstvo. Zostali však celé oblasti horských masívov, kam jej moc nesiahala a do ktorých preto podnikala

výpady, aby zničila tú časť bojových síl, ktorá ju stále ohrozovala“ (Horváth, 1964, str. 2).

Taktiež autor uvádza, že ľud nebol podrobený okupačnou armádou, pretože pomáhal partizánskym vojskám. Častokrát sa v dobovej tlači možno stretnúť s článkami, v ktorých autor opisuje ako domáce obyvateľstvo pomáhalo povstalcom, zraneným alebo utečencom z nemeckého zajatia, taktiež ako im poskytovali materiálnu pomoc. Popri odmietaní názoru, že SNP bolo porazené, František Oktavec vo svojom článku z roku 1954 „K X. výročiu Slovenského národného povstania“ písal o tom, že povstanie malo veľký vojenský aj medzinárodný význam. Vojenský význam spočíval v postavení sa proti nemeckej armáde a dopomohlo tak k urýchleniu porážky Nemecka. Medzinárodný význam spočíval v obnovení československej republiky. Medzinárodnému významu SNP sa venoval aj Viliam Hanzel v článku „KSČ na čele partizánskeho boja.“ Spočíval v spojenectve so Sovietskym zväzom, ktorý nám ako jediný poskytol pomoc: *„Odzrkadlením medzinárodného významu Slovenského národného povstania je aj účasť príslušníkov iných národov. Boli to predovšetkým sovietsky partizáni, ktorých bolo v X. prápore z celkového počtu 221 partizánov 48. Neoceniteľná bola ich pomoc pri organizovaní jednotky i pri učení správnej partizánskej taktike“* (Hanzel, 1959, str. 2).

Nepísalo sa len o tom ako Sovietsky zväz povstaniu pomáhal, ale aj všeobecne o komunistoch, ktorí vynikali neobyčajným hrdinstvom, ako píše V. Hanzel vo svojom článku „KSČ na čele partizánskeho boja“ – *„Komunisti, i tí, ktorí sa nimi chceli stať, vynikali na každom kroku nevšedným hrdinom. Napríklad Anton Krupa, ranený v boji do nohy, neustúpil, ba čo viac, keď jeho druh padol, sám držal úsek. Potom napriek zraneniu sa ešte prihlásil na rozvedku“* (Hanzel, 1959, str. 2).

2.5 Komunistická strana vs. Buržoázia

Ďalším stále prítomným odkazom v dobovej tlači bolo vyzdvihovanie participácie komunistickej strany na úkor občianskeho a vojenskej odboja. Od začiatku osláv sa do popredia kladie úloha komunistickej strany a Sovietskeho zväzu, ako svojou organizáciou a materiálnou pomocou prispelo k Povstaniu, ako sa podieľala na výcviku veliteľov a ako viedla dva národy do spoločného boja. Pri porovnávaní dobovej tlače

z rokov 1949 – 1964 vidno, že bolo neustále spomínané akú významnú úlohu zohrala komunistická strana a Sovietsky zväz v Slovenskom národnom povstaní – „*bola to veľká krajina socializmu, ktorá nám jediná podala pomocnú ruku za Povstanie, pomohla oslobodiť sa od fašizmu, umožnila nám dnešný všestranný rozvoj a víťazne háji vec pracujúcich a mieru*“ („Neprehľadné masy...“, 1949, str. 2).

Ľudí zo všetkých strán obklopovali články v duchu: „*Komunistická strana Československa – organizátorka a vodkyňa Slovenského národného povstania*“ („*Komunistická strana...*“, 1954, str. 4), „*O vedúcej úlohe komunistickej strany Česko – Slovenska v Slovenskom národnom povstaní*“ (Graca, 1959, str. 2).

V komunistickej propagande je povstanie prezentované aj ako postavenie sa pracujúceho ľudu proti domácej buržoázii, ktorá sa ako celok mala vraj kompromitovať kolaboráciou s nacistami. V roku 1954 bolo v dobovej tlači povstanie prezentované ako „*najmasovejšie a najmohutnejšie vystúpenie pracujúcich mas v dejinách nášho národa*“ („Pred slávnym výročím“, 1954, str. 2). Dobová tlač vykresľovala povstanie ako triedny boj, kde sa prejavila spojitosť komunistickej strany s masami ľudí. Komunistická strana pod vedením Moskvy bola prezentovaná, ako tá, ktorá sa od začiatku podieľala na príprave povstania a Sovietsky zväz a jeho Červená armáda, bola vnímaná ako sila, ktorá je schopná poraziť fašizmus, ako osloboditeľ nášho národa z pod jarma vykorisťovania. V denníku Pravda z 20. júla 1959 v článku Povstanie – najrozhodnejší úder ľudstvu od R. Zajaca sa píše, že práve KSČ od začiatku „*presvedčovala pracujúci ľud, že iba bojové vystúpenie proti ľudáckemu panstvu môže viesť k takému oslobodeniu národa spod Nemeckej nadvlády, v ktorom bude záruka, že sa už nikdy nevrátia časy sociálneho a národnostného útlaku*“ (Zajac, 1959, str. 2).

Na druhej strane buržoázia na čele s Eduardom Benešom bola prezentovaná ako tá, ktorá odmietala Sovietsky zväz. Podľa médií bola namierená proti demokratickým hodnotám, a prezentovala stanovisko imperialistov, ktoré autor zhrnul do nasledovnej vety: „*Ak uvidíme, že vyhráva Nemecko, budeme pomáhať Rusku, ak bude vyhrávať Rusko, musíme pomôcť Nemecku*“ (Oktavec, 1954, str. 5).

Buržoázia bola označovaná za protiludovú a protisovietskú, ktorá mala v pláne podporovať vlastné záujmy a pomôcť imperialistom získať moc nad menšími štátmi.

„*Druhá koncepcia od samého začiatku odboja odmietala a ignorovala Sovietsky zväz, neuznávala jeho historickú úlohu v zápase o udržanie mieru pri obrane práv malých národov. Bola založená na zrade a falošnom zavádzaní statočných bojovníkov, opierala*

sa o anglo-americký imperializmus a bola namierená proti demokratickým slobodám budúceho štátneho zriadenia“ (Oktavec, 1954, str. 5).

Tu si môžeme všimnúť princíp propagandy, ktoré využívala komunistická strana v Československu na ovplyvňovanie ľudí, ktorý Inštitút pre propaganda nazval – Name calling. Tento princíp, ako som písal v prvej kapitole, sa snaží vytvárať atmosféru negatívneho postoja voči určitej skupine ľudí, v prípade komunistickej strany, ktorá sa snažila vytvoriť negatívny obraz buržoázie v očiach obyvateľov, tým spôsobom, že ju označovali za skupinu ľudí, ktorí dopustili rozšírenie klérofašistického systému na Slovensku. Podľa rôznych článkov v novinách buržoázia nepomohla ľuďom v Slovenskom národnom povstaní. Cieľom tejto metódy bolo vyvolanie nenávisťi voči predstaviteľom buržoázie, ktorú režim potreboval pre získanie verejnej podpory politických procesov s buržoáznymi nacionalistami.

V médiách z 50. a 60. rokov to bola práve Komunistická strana, ktorá oslobodila Slovensko, a taktiež celé Československo spod nemeckej nadvlády, ktorá pomohla ľuďom dosiahnuť slobodu. Predseda vlády Viliam Široký vo svojom prejave z roku 1949 vyhlásil:

„Slovenské národné povstanie predstavuje v našich národných dejinách najmohutnejšiu revolučnú bojovú akciu ľudu. V ňom vyústil národnooslobodzovací boj, ktorý naša rodná Komunistická strana Československa organizovala od prvej chvíle nemecko – fašistickej okupácie Československa. Komunistická strana zoskupila okolo seba všetky vlastenecké sily, ktoré sledovali cieľ vymaniť slovenský ľud z područia nemeckého imperializmu a viesť ho po boku Sovietskeho zväzu do boja za oslobodenie Československej republiky“ (Široký, 1954, str. 3).

2.6 Detskí hrdinovia

Tak ako každý totalitný režim, aj komunizmus vytváral a oslavoval svojich vhodných hrdinov, ktorý sa mali stať vzorom nielen pre obyčajných ľudí, aby ich ovplyvnili v ich konaní, podporovali ich v zvyšovaní pracovných záväzkov, ale taktiež vytvárali hrdinské príbehy, aby ovplyvnili aj tých najmenších v spoločnosti, deti.

„Hrdinský motív je jedným zo základných apelačných prvkov propagandistického odkazu. Variabilita konkrétneho nosného príbehu umožňuje využívať ho ako podvozok

pre celé spektrum čiastkových odkazov, ktoré sa majú ukotviť vo verejnom povedomí“ (Zavacká, 2006, str. 33).

V Učiteľských novinách z roku 1959 Alžbeta Havranová vo svojom článku „Na počesť 15. výročia Povstania“, píše o tom, ako manipulovali deti v škôlke pomocou príbehov o Povstaní a partizánskych bojoch, aby tak prehlbovali lásku vlasti, vlastenectvo a lásku k režimu, ktorý bol na Slovensku nastolený.

„Aj v najmenších deťoch prebúdžeme city lásky k vlasti pri príležitosti Povstania“ (Havranová, 1959, str. 1).

Jedným z takýchto hrdinov, ktorý sa spomína v dobovej tlači pre mládež bol Ján Šverma. Ján Šverma bol v dobovej tlači, hlavne v článkoch pre mládež a o výchove mládeže, vykreslený ako pravý revolucionár, ktorý sa postavil proti fašizmu a proti režimu, ktorý bol na Slovensku nastolený počas druhej svetovej vojny. *„Bol typom revolucionára, akého si predstavoval Lenin pri zakladaní bolševickej strany“* (Piovarči, 1954, str. 3)

Šverma teda „úzko spolupracoval“ s komunistickou stranou, prehováral ľudí aby sa pripojili k strane, a zomrel v Slovenskom národnom povstaní. Ján Šverma sa mal stať, ako sa píše v titulku článku od Milana Piovarčiho, vzorom odvahy a hrdinstva, a to nielen pre masy obyčajných ľudí, ale hlavne pre mládež, ktorá mala kráčať v jeho stopách.

Avšak v novinách sa nepísalo len o hrdinoch povstania, ktorý sa mali stať vzormi odvahy a vlastenectva pre ľudí prítomných čias, ale v dobovej tlači, hlavne v tlači určenej pre mládež, možno nájsť mnoho príbehov a článkov o tom, ako sa samotné deti nechceli povstaniu len prizerať, ale taktiež sa do povstania chceli zapojiť, aby mohli pomôcť partizánom. Jeden z takýchto príbehov je o chlapcovi menom Doly, rozpráva o dvoch chlapcoch, ktorí chceli pomôcť partizánom v boji, a tak roznášali povstaleckú Pravdu, aby informovali ľudí o situácii na frontoch. Jedného dňa sa však dedina ocitla pod bombardovaním. Doly s kamarátom sa prechádzali po ulici namiesto toho, aby sa schovali. Zrazu zbadali nehybne ležať dievča na zemi. Doly sa ju rozhodol zachrániť. Ocitol sa však s dievčaťom blízko výbuchu a neprežil ani jeden z nich. Príbeh sa snaží poukázať na to, že aj malí chlapci, sú ochotní bojovať za svoju krajinu, a že počas Povstania zomrelo mnoho bezmenných hrdinov.

Zaujímavé na týchto článkoch, určených pre mládež, je že už deti boli prezentované ako aktívne v Povstaní, namiesto toho aby sa niekde schovali, a

práve sovietski partizáni sa stali najväčšími vzormi pre mládež, najväčším zdrojom odvahy a hrdinstva:

„Nás chlapcov najviac vábili sovietski partizáni, ich hrdý vojenský výzor, krásna, spevavá reč a – čo tajiť? – aj ich vrecká, vždy plné sladkostí, ktorými nás ponúkali“ (Weiss, 1959, str. 4). Je dôležité poznamenať, že za ideálny vzor povstalcu, boli verejnosti kladení hlavne sovietski partizáni. V dobovej tlači, napríklad v Pravde sa častokrát píše o tom, ako boli práve Slovenskí velitelia povstania, školení sovietskymi veliteľmi v Moskve.

Sovietski partizáni sú vykresľovaný nielen ako hrdinovia, ktorí pomohli oslobodiť Slovensko, ale ako sa hovorí v citáte z poviedky Jozefa Weissa, aj ako ľudia, ktorí milujú deti. Taktiež sa objavujú príbehy o tom ako Povstanie zasiahlo ľudí na Slovensku, ako bojovali a pomáhali povstalcovi, schovávali ich vo svojich domoch. Tento motív, ktorý možno nazvať „sociálnym hrdinstvom“, bol „*azda najcivilnejším. Spočívalo v sebazaprení a pomoci druhým...*“ (Zavacká, 2006, str. 34). V článku z Pionierskych novín „Aj deti bojovali? Sa píše o tom, ako deti chodili partizánom oznamovať, čo sa deje v ich okolí. V článku sa píše o spomienke Sama Falt'ana a rodine Garajovej. V dome pani Garajovej vypočúvali Nemci partizána. Mala syna Milana, ktorý si vypočul výsluch, ako aj plány Nemcov. Podarilo sa mu utiecť a získané informácie bežal oznámiť partizánskej skupine, ktorá vďaka nemu neutrpela žiadne straty. Taktiež sa v článku spomína príbeh Janka Giertliho z Čierneho Balogu, ale aj mnoho príbehov o bezmenných hrdinoch. (Aj deti....., 1959, str. 3)

Príbehy, ktoré boli publikované v dobovej tlači, rozprávali o tom, ako deti chceli napomáhať v Povstaní, ako povstanie vytváralo hrdinov, ktorý sa mali stať vzorom pre verejnosť, aby dokázali ovplyvniť spoločnosť a myslenie ľudí.

3 Závěry

V tejto kapitole sú zhrnuté všetky informácie a poznatky o metódach komunistickej propagandy v Československu, ako dokázala ovplyvniť ľudí, aby si získala ich podporu, a neskôr aby ich pripravila o slobodu, o ktorú ľudia bojovali v druhej svetovej vojne. V prvej kapitole som sa venoval metódam, ktoré neboli predmetom mojej štúdie, ale je potrebné, aby sa čitateľ zoznámil s činnosťou propagandistov aj v iných prípadoch, ako je tlač. V krátkosti som sa venoval knihe Ladislava Bittmana, ktorý opisuje metódy a postupy československej spravodajskej služby, ako sa sovietski agenti nachádzali v celej Európe, ako vytvárali dezinformačné kampane na kompromitovanie osôb, ktoré sa stali nepohodlné alebo nebezpečné pre komunistický režim, alebo na oklamanie verejnosti, aby nestratili podporu obyvateľstva. Taktiež som opísal sedem základných metód, ktoré charakterizoval americký Inštitút pre propagandu, a to „nálepkovanie“, „slovná bižutéria“, „transfér“, „svedectvo“, „prostý ľud“, „falošné karty“, „voz s kapelou“. Pokúsil som sa niektoré z nasledujúcich metód identifikovať v komunistickej propagande v Československu, kde využívala najmä name calling (nálepkovanie), aby vytvorila negatívny obraz, napríklad v prípade nenávistej kampane voči buržoázii, ktorú neskôr využila v politických procesoch s predstaviteľmi buržoázie. Metódu, ktorú podľa môjho názoru, a podľa mojich zistení, využívala komunistická strana veľmi často bolo vytváranie hesiel na mobilizáciu obyvateľstva, ktorá sa nazýva „slovná bižutéria“. Vo svojich heslách sa hlásila k ľudským hodnotám, humanite a bratstvu, ako boli jednota národa, bratstvo Čechov a Slovákov, priateľstvo so Sovietskym zväzom, láska k vlasti, ochrana mieru, budovanie štátu a mnoho iných.

V kapitole zameranej na vládne delegácie som sa snažil zistiť, aká vážnosť sa prikladala samotným oslavám v jednotlivých obdobiach, vrcholiacich okrúhlymi výročiami. Dobová tlač informovala o tom, ako sa na prípravách osláv výročia Slovenského národného povstania zúčastňovali obyčajní ľudia, ktorí sa snažili skrásľovať svoje okolie, taktiež okolie svojho mesta, dokonca, ako sa deti zúčastňovali na oslavách tým spôsobom, že pripravovali rôzne výstavy s tematikou SNP, navštevovali miesta bojov a pamätníky padlých v boji, zúčastňovali sa na debatách s partizánmi, ktorí sa zúčastnili povstania. Zaujímavé je si všimnúť, že podľa médií robia ľudia všetko s radosťou, a s nadšením vítajú prezidentov republiky, ktorí sa

vystriedali počas dvadsiatich rokov, vládne delegácie alebo hostí zo Sovietskeho zväzu. Môžeme si všimnúť, že oslavám, či už to bolo piate alebo 15. výročie povstania, sa prikladala mimoriadna vážnosť, pretože vždy pri príležitosti osláv výročia navštívil Slovensko prezident, či to bol K. Gottwald, A. Zápotocký alebo A. Novotný. Písalo sa o tom, ako prišiel prezident medzi ľudí, ktorí ho vítali, ako by bol jedným z nich, ako navštevovali pomníky, ktoré boli venované padlým hrdinom, jednoducho povedané, ako si uctievali pamiatku padlých. Z rozboru tlače však vyplýva, že návšteve A. Novotného, ako najvyššieho predstaviteľa, nebol v porovnaní s inými výročiami venovaný porovnateľne veľký priestor. Prisudzujem to aktuálnym zmenám v zahraničnej a vnútro politickej situácii, teda strate podpory zo strany KSČ a Sovietskeho zväzu, kvôli jeho postojom k rehabilitáciám osôb obvinených z politických procesov v 50. rokoch.

Táto kapitola, ktorá je venovaná vládnym delegáciám, ktoré navštívili Slovensko počas osláv výročia, je zaujímavá z toho pohľadu, že na nej môžeme vidieť, ako sa niektorí ľudia zrazu stali nepotrebnými pre komunistickú stranu a tak zmizli i zo scény osláv. Tu možno vyzdvihnúť príklad Vladimíra Clementisa. (Milčíková, n. d.)

Na druhej strane však niektorí komunistickí funkcionári, ktorí boli odsúdení v politických procesoch, mohli o niekoľko rokov neskôr opätovne zastávať dôležité politické funkcie a teda vracali sa i na verejné scény. V kapitole o odhaľovaní pomníkov som sa v krátkosti venoval tomu, ako si delegácie, ale aj obyčajní ľudia uctievali pamiatku padlých v boji. Na okrúhle výročie Slovenského národného povstania sa na Slovensku odhalilo niekoľko nových pomníkov a pamätných tabúl, ktoré mali pripomínať obeť, ktoré bojovali za slobodu. Boli venované hrdinom, o ktorých sa verejnosť mala možnosť dozvedieť zo sprievodných článkov v tlači, a ktorí sa mali stať vzormi pre ľudí, ale taktiež hrdinom, ktorých mená nikto nepoznal, napríklad viacero detských hrdinov, o ktorých sa písalo v časopisoch pre mládež. Ľubomír Lipták vo svojej štúdií Pamätníky a pamäť Povstania roku 1944 na Slovensku tvrdí, že vytváranie pamätných miest je dôležitým nástrojom propagandy na ovplyvňovanie verejnosti a manipulovanie verejnej mienky: „*Moc, ktorá touto pamäťou manipuluje, nie je však celkom nezávislá od ani od poznatkov vedy, ako jedného druhu odrazu historickej reality, ani od individuálnej pamäti, priestor na manipuláciu je veľký, ale predsa iba s limitovanou účinnosťou, rozsahom a najmä časom*“ (Lipták, 1995, str. 393). Na základe týchto myšlienok možno usúdiť, že vytváranie pomníkov pri príležitosti osláv SNP nemalo len význam uctenia si obetí SNP, ale taktiež táto činnosť vplývala na

verejnosc' a upevnovala postavenie komunistickej strany. Ved' „len“ ona si pred ocami verejnosti pripominala a oslavovala aj vseobecne vazenych hrdinov.

Nasledujuce zavery sa tykaju kapitol, ktoré sa venovali zakladnym ideam komunistickej propagandy, ako boli budovanie štátu, podporovanie vnútornej jednoty štátu, vnímanie komunistickej strany a buržoázie, a posledná časť, ktorá sa venuje vytváraniu detských hrdinov. Jedným zo základných aktualizacných motívov komunistickej propagandy bolo budovanie štátu alebo budovanie komunizmu. Na pozadí osláv Slovenského národného povstania prezentovala komunistická strana prácu pre republiku, ako najlepšiu možnosť uctenia si pamiatky a odkazu SNP. Podľa dobovej tlače *„Slovenský pracujúci ľud oduševňovali vznešené túžby a ciele vyhnat' okupantov a tým urýchliť ukončenie vojny, vytvoriť podmienky, aby sa už nikdy nemohla opakovať mnichovská zrada a uskutočniť dávnu túžbu pracujúcich – vybudovať spravodlivý spoločenský poriadok“* („Mierovou budovateľskou prácou...“, 1954, str. 4). Ako som už spomínal v kapitole Prácou oslávime výročie je paradoxné, že aj keď ľudia obklopovali články, ktoré im sľubovali demokraciu a slobodu, tak v skutočnosti mali obmedzené práva, boli pod neustálou kontrolou strany, a každý kto dával svoj nesúhlas s režimom najavo bol postupne odstránený.

Prečo bola práve práca pre republiky najlepšou možnosťou ako si uctiť pamiatku povstania? Pravdepodobne práve preto, že komunistická strana bola opisovaná, ako tá, ktorá vyviedla Slovensko zo zaostalosti, a s ktorej pomocou boli na Slovensku vybudované mnohé veľkolepé stavby. *„V slobodnom Československu vyrástla z kedysi zaostaleho Slovenska poznamenaného nezamestnanosťou a biedou, hospodársky vyspelá krajina. Tvorivé úsilie pracujúcich vybuďovalo stavby moderných závodov, veľké vodné diela, ktoré ženú svetlo do všetkých dedín, dodávajú silu mocným strojom“* („Mierovou budovateľskou...“, 1954, str. 4). Mohutné stavby a továrne boli charakteristické pre Sovietsky zväz, v ktorých pracovalo veľké množstvo ľudí. Práve preto bola práca jednou z najzákladnejších myšlienok, ktoré propagovala dobová tlač, pretože aj v Československu mali vyrásť mohutné stavby, ktoré by dokázali charakterizovať silu komunistického režimu.

Ďalším politickým záujmom komunistickej strany, ktorý bol častokrát propagovaný v dobovej tlači, bola vnútorná kohéznosť štátu, v ktorej sa kládol dôraz na jednotu, bratstvo Čechov a Slovákov, pravdepodobne, aby si komunistická strana

dokázala získať a udržať podporu a politickú moc v Čechách aj na Slovensku. Jednota spoločného štátu taktiež slúžila na burcovanie ľudí proti buržoázii, keďže komunistická strana využívala tlač na vykresľovanie predstaviteľov buržoázie v tom najhoršom svetle, ako bolo už niekoľkokrát spomínané, využívala tzv. metódu name calling, kedy vykresľovala buržoáziu ako tú, ktorá si ide iba za vlastnými záujmami, a nezaujímajú ju problémy obyčajných ľudí. Podľa dobovej tlače to bola práve buržoázia, ktorá nepomohla Slovenskému národnému povstaniu, a ktorú stotožňovali s vyhlásením, ktoré použil František Oktavec vo svojom článku, že ak imperialistividia, že vyhráva Rusko, tak budú pomáhať Nemecku. Cieľom kampane voči buržoázii bolo, aby ľudia stratili aj ten najmenší kúsok dôvery, ktorý by voči nej mohli cítiť.

Aj keď propagovanie niektorých ideí bolo od roku 1949 do roku 1964 trvalé, ako už niekoľkokrát spomínané budovanie štátu, podporovanie jednoty a podobne, treba spomenúť, že nastáva rozdiel v nazeraní na skutočnosti, ktoré sa odohrali počas druhej svetovej vojny a Slovenského národného povstania. Od roku 1964 sa začalo v dobovej tlači písať o tom, ako by sa správne mali hľadať hospodárske a politické súvislosti s revolučnou minulosťou a zamerať sa na podanie „pravdivého obrazu“ udalostí. Zmeny v nahliadaní na povstanie nastali pravdepodobne kvôli rozpadu kultu osobnosti a začínajúcou kritikou Stalina. V článku „Aby odkaz povstania žil v našich žiakoch“ zo šiesteho augusta sa píše, že ÚV KSČ „*odmietol všetky tie „hodnotenia“ Slovenského národného povstania, ktoré boli vykonštruované viac na základe rôznych želaní ako na základe historických skutočností, skresľovali význam a veľkosť protifašistického boja slovenského národa, zaznávali obrovskú politickú a organizátorskú prácu V. ilegálneho ústredného výboru KSS a činnosť Slovenskej národnej strany v prípravách a priebehu Slovenského národného povstania*“ (Kováčik, 1964, str. 1). Autor článku zdôrazňuje, že informácie boli skresľované kvôli boju proti tzv. buržoáznym nacionalistom, čo neumožnilo podať pravdivý obraz – „*Deformácie z obdobia dogmatizmu boja proti tzv. buržoáznemu nacionalizmu a splošťovanie významu Slovenského národného povstania zanechali svoje stopy vo výchove..*“ (Kováčik, 1964, str. 1).

Nakoniec, posledná kapitola práce bola venovaná detským hrdinom. Tak ako každý totalitný režim, aj komunizmus vytváral hrdinov, ktorých ľudia mali nasledovať. Vytvárali hrdinov, aby dokázali presvedčiť obyčajných ľudí, že človek, ktorého nasledujú je jedným z nich, a bude ochotný hájiť ich záujmy. Na druhej strane tu bol tiež obraz hrdinu - obyčajného človeka, ktorý ukazoval, že aj od nich je oprávnené

očakávať „hrdinské činy“, teda sebaobetovanie v záujme režimu. Na základe toho sa v časopisoch určených pre mládež vyskytujú príbehy o tom, ako mladí chlapci, chceli pomáhať partizánom a boli pritom ochotní obetovať aj svoj život, častokrát môžete natrafiť na príbeh, v ktorom sa dočítate, ako zomrel mladý chlapec, len aby preukázal svoju odvahu. Zaujímavé je si všimnúť, aj keď sa tejto téme nevenujem, podobnosť vo vytváraní detských vzorov medzi komunizmom a fašizmom na Slovensku. Rovnako ako v nacistickom Nemecku v prípade Hitlerjugend, aj na Slovensku sa počas vojny písalo mnoho príbehov o tom, ako deti chceli vstúpiť do Hlinkovej mládeže, a robili vraj rôzne hrdinské skutky, usvedčili zločincov, udali nepriateľov alebo obraňovali hranice. Počas obdobia komunizmu sa zase na druhej strane dočítate množstvo príbehov o tom, ako zasa deti chceli pomáhať partizánom v boji proti fašistom. Aktuálne verzie detských hrdinstiev z 50. rokov opisovali bdelych pionierov - pomocníkov pohraničníkov, alebo ostrážité deti, ktoré si všimli špióna alebo sabotéra. Podobnosti avšak nenájdete len v týchto príbehoch, ale taktiež v umení, filme alebo v propagande.

Zoznam bibliografických odkazov

- “AJ DETI BOJOVALI?”. 1959. In Pionierske noviny. roč. 9, 19. 08. 1959, s. 3
- “ANTONÍN NOVOTNÝ”.(n. d.) Ústav pre studium totalitních režimů, 2009, [online]. [cit.apríl 2010]. Dostupné na internete: <<http://www.ustrcr.cz/cs/antonin-novotny>>
- BARÁT, J. 1964. Na miestach partizánskych bojov. In Učiteľské noviny, roč. 14, 25. 06. 1964, číslo 25 – 26, str. 2
- BITTMAN, L. 2000. Mezinárodní dezinformace. Černá propaganda, aktivní opatření a tajné akce. Praha: Mladá fronta, 2000. 358 s.
- “DÔSTOJNÝ PRÍSPEVOK BRATISLAVSKÉHO KRAJA“. 1959. In Pravda. roč. 40., 12. 08. 1959, s. 1 - 4
- GRACA, B. 1959. O vedúcej úlohe Komunistickej strany Česko-slovenska v Slovenskom národnom povstaní. In Učiteľské noviny, roč. 9, 27. 08. 1959, číslo 34, s. 2
- HANZEL, V. 1959. KSC na čele partizánskeho boja. In Pravda, roč. 40, 22. 08. 1959, s. 2
- HAVRANOVÁ, A. 1959. Na počesť 15. výročia povstania. In Učiteľské noviny, roč. 9, 23. 07. 1959, s. 1
- HEČKOVÁ, J., MARCI, E., NAGY, Z. & SLNEKOVÁ, V. 2005. Dejepis: pomôcka pre maturantov a uchádzačov o štúdium na vysokých školách. Nitra: Enigma, 2005, 248 s.
- HORVÁTH, B. 1964. Bolo Slovenské národné povstanie vojensky porazené? In Pravda, roč. 45, 06. 07. 1964, s. 2 - 3
- KLIMEŠOVÁ, L. 1959. Spoločný osudový zápas našich národov. In Pravda, roč. 40, 27. 08. 1959, s. 2 – 3
- KOMUNISTICKÁ STRANA ČESKOSLOVENSKA – organizátorka a vodkyňa Slovenského národného povstania, 1954, In Pravda, roč. 35, 28. 08. 1954, s. 4 – 5
- KOVÁČIK, I. 1964. Aby odkaz povstania žil v našich žiakoch. In Učiteľské noviny, roč. 14, 1964, číslo 31 - 32, s. 1 - 2
- KRNO, D. M. 1964. Povstanie a vzťah našich národov. In Pravda, roč. 45, 14. 08. 1964, s. 2
- LIPTÁK, L. 1995. Pamätníky a pamäť povstaniu roku 1944 na Slovensku. In Historický časopis, roč. 43, 1995, č. 2, s. 363 – 369
- „MIEROVOU BUDOVATELSKOU PRÁCOU plníme odkaz Slovenského národného povstania“, 1954. In Pravda, roč. 35, 22. 08. 1954, str. 4
- MILČÍKOVÁ, J. (n. d.) Vladimír Clementis [online], [cit. Apríl 2010]. Dostupné na internete: <<http://www.osobnosti.sk/index.php?os=zivotopis&ID=1710>>
- MORVAY, P. 2004. Svoboda Ludvík. In Encyklopédia sme [online]. 21. 09. 2004, s. 1, [cit. Apríl 2010]. Dostupné na internete: <<http://encyklopedia.sme.sk/c/1757963/svoboda-ludvik.html>>
- “NA OSLAVY 5. VÝROČIA Slovenského národného povstania vládna delegácia na čele s A. Zápotockým“, 1949. In Pravda, roč. 30, 26. 08. 1949, s. 2
- „NA POČESŤ 15. VÝROČIA POVSTANIA“. 1959. In Pravda, roč. 40, 08. 08. 1959, s. 2
- „NEPREHĽADNÉ MASY SLOVENSKEHO ĽUDU shromažďujú sa na miestach osláv na Pohroní“, 1949. In Pravda, roč. 30, 26. 08. 1949, s. 2
- NOVOMESKÝ, L. 1949. Prezident medzi nami. In Pravda, roč. 30, 26. 08. 1949, číslo 201, s. 1

- „ODKAZ POVSTANIA ŽIJE v budovateľskom diele“. 1959. In Pravda, roč. 40, 03. 09. 1959, s. 3
- OKTAVEC, F. 1954. K X. výročiu Slovenského národného povstania. In Učiteľské noviny, roč. 4, 19. 08. 1954, s. 5
- PIOVARČI, M. 1954. Ján Šverma – vzor odvahy a hrdinstva našej mládeže. In Pionier, roč. 5, 1954, s. 3
- „PLNIA ODKAZ POVSTANIA“. 1959. In Pravda, roč. 40, 25. 08. 1959, s. 2
- „POMNÍK KPT. JÁNOVI NÁLEPKOVI“ [online]. n. d. [cit. apríl 2010]. Dostupné na internete:
<<http://www.infovek.sk/predmety/dejepis/projekty/pomniky/kjn/kjn.html>>
- „PRED SLÁVNÝM VÝROČÍM“, 1954. In Pravda, roč. 35, 16. 08. 1954, s. 2 – 3
- „PRÍNOS SNP K BOJU ZA OBNOVENIE ČSR A UTUŽENIE BRATSTVA ČECHOV A SLOVÁKOV“. 1954. In Pravda, roč. 35, 28. 08. 1954, s. 6
- „PROGRAM OSLÁV 5. VÝROČIA POVSTANIA vo Zvolene“. 1949. In Pravda, roč. 30, 19. 08. 1949, s. 2
- “PROPAGANDA TECHNIQUES“ [online]. Propaganda. n. d. [cit. Apríl 2010]. Dostupné na internete:
<<http://mason.gmu.edu/~amcdonal/Propaganda%20Techniques.html>>
- „ROBOTNÍCI A ROĽNÍCI K VÝROČIU POVSTANIA, Nové záväzky a zlepšovacie návrhy v Bučine – Topoľčiansky roľníci splnia dodávky do 29. augusta a vyzývajú na súťaž Trnavu“, 1949. In Pravda, roč. 30, 24. 08. 1949, str. 1
- „SPLNENÍM VÝROBNÉHO PLÁNU oslávili 5. výročie Povstania“. 1949. In Pravda, roč. 30, 30. 08. 1949, s. 2
- „SÚDR. KEDEROVÁ ZO STOLLWERKU V BRATISLAVE, Prácou oslávi 5. výročie Povstania. Príkladný čin uvedomelej komunistky“. 1949. In Pravda, roč. 30, 17. 08. 1949, str. 1
- ŠALGOVIČ, V. 1959. Veľký boj za spoločnú vlasť Čechov a Slovákov. In Učiteľské noviny, roč. 9, 27. 08. 1959, číslo 34, str. 3
- „SÚŤAŽÍME NA POČESŤ VÝROČIA POVSTANIA“. 1959. In Pravda, roč. 40, 10. 07. 1959, str. 1
- ŠIROKÝ, V. 1954. Prejav predsedu vlády súdruha Viliama Širokého. In Pravda, roč. 35, 29. 08. 1954, s. 3 - 4
- UŠIAK, J. 1964. Cesta slovenského učiteľstva k povstaniu. In Pravda, roč. 45, 06. 08. 1964, s. 2
- „UŽ O TÝŽDEŇ VZDÁME HOLD PAMIATKE POVSTANIA. Tohtoročné oslavy zamerané na otázky budovania a výstavby - Oslavy vo SSSR“. 1949. In Pravda, roč. 30, 20. 08. 1949, s. 1
- „VILIAM ŠIROKÝ“ [online]. Vláda českej republiky. 2009, [cit. Apríl 2010]. Dostupné na internete: <<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/rejstrik-predsedu-vlad/viliam-siroky-444/>>
- „V RÁMCI OSLÁV SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA odhalia pamätnú dosku s. Blažovskému“, 1949. In Pravda, roč. 30, 26. 08. 1949, str. 6
- WEISS, J. 1959. Doly. In Pionier, roč. 4, 1959, s. 4 - 5
- ZAJAC, R. 1959. Povstanie – najrozhodnejší úder ľudáctvu. In Pravda, roč. 40, 06. 08. 1959, str. 2
- ZÁPOTOCKÝ, A. 1954. Prejav prezidenta republiky súdruha A. Zápotockého po príchode do Bratislavy. In pravda, roč. 40, 29. 08. 1954, s. 2

ZAVACKÁ, M. 2006. Hrdinské vlčatá. In Kapitoly najnovších slovenských dejín. K sedemdesiatym narodeninám Michala Barnovského [online]. Bratislava: Historický ústav SAV, 2006, s. 33 – 41. [cit. Apríl 2010]. Dostupné na internete: <http://www.forumhistoriae.sk/e_kniznica/barnovsky70.pdf>

Odporúčaná literatúra

- BYTWERK, R. L. 2004. Bending Spines: The propagandas of Nazi Germany and the German Democratic Republic. East Lansing: Michigan State University Press. 2004, s.
- FIDELIUS, P. 1998. Reč komunistickéj moci. Praha: Triáda. 1998, 216 s.
- JABLONICKÝ, J. 1990. Povstanie bez legiend: Dvadsať kapitol o príprave a začiatku Slovenského národného povstania. Bratislava: Obzor. 1990, 355 s.
- JABLONICKÝ, J. 2004. Samiždat o odboji: Štúdie a články. Bratislava: Kaligram. 2004, 525 s.
- LIPTÁK, L. 1999. Storočie dlhšie ako sto rokov: O dejinách a historiografii. Bratislava: Kaligram. 1999, 353 s.
- MACURA, V. 2008. Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře). Praha: Academia, 2008, 351 s.
- ŘEHA KOVÁ, H., VESELÝ, D. 1999. Zakázané dejiny ve fotografiích. Praha: X – Egem. 1999. s. 216
- TIBERI, L. 2005. Stalinova kariéra: Rusko od Romanovcov k Stalinovi, Stalinova éra. [DVD]. Brno: Mido film 2005, 170 min.